

Пастухов Антон Володимирович, аспірант кафедри політичних наук,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна
e-mail: antonipastukhov@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7256-521X

КОНСЕРВАТИВНА РЕАКЦІЯ НА МІГРАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ХХІ СТ.

У статті експліковано ключові теоретичні позиції консервативної реакції на міграційні процеси останніх десятиліть, а також надано узагальнене уявлення про фундамент європейської ідентичності в контексті ідеології консерватизму. Підкреслена актуалізація правого та консервативного дискурсів як в електоральних процесах європейських держав, так і в інтелектуальному середовищі сучасних європейських мислителів. Постулюється цивілізаційна та громадська неспорідненість двох локальних ідентичностей: іммігрантів-мусульман та європейців-християн. Проаналізована консервативна критика сучасної політики мультикультуралізму, визначені її ключові проблеми в контексті збереження європейської ідентичності, що конкретизується в явищах інклюзивності, політики спокути та екзистенційної загрози розмиття європейських цінностей.

Ключові слова: консерватизм, міграція, праві ідеології, консервативна традиція, європейська ідентичність, правий поворот, релігія, суспільство, політика.

Постановка проблеми. У сучасному глобалізованому світі, де процеси транснаціональної мобільності дедалі частіше стирають традиційні національні межі, постає актуальне питання збереження європейської ідентичності в умовах інтенсифікації міграційних потоків. Саме тому проблема цивілізаційних міграційних процесів та їхнього прямого чи опосередкованого впливу на трансформацію європейської ідентичності, разом із пошуком шляхів розв'язання цієї проблеми, є надзвичайно важливою засадою нормалізації механізму адаптації мігрантів до європейського способу життя, що своєю чергою може сприяти активній співпраці між новоприбулими алогенами та автохтонним населенням європейського континенту. Міграційна політика є однією з найбільш поляризованих тем у європейському суспільному дискурсі початку ХХІ ст., тому жодна політична ідеологія чи ідейно-політична течія сучасної Єв-

ропи не залишилася осторонь цього вкрай важливого аспекту новомодерного життя континенту. Із посиленням потоків біженців та економічних мігрантів, особливо після кризи 2015 р., європейські консервативні сили посіли виразно критичну позицію щодо ліберальної політики «відкритих дверей». Водночас ціннісний і функціональний примат політики мультикультуралізму, що пропагується протягом останніх десятиліть, дедалі більше виявляє як теоретичну, так і практичну неспроможність надавати релевантні відповіді на ті питання, які турбують більшість населення Англії, Франції, Швеції, Норвегії тощо. Наприклад, у 2017 р. була оприлюднена Паризька декларація провідних європейських інтелектуалів під назвою «Європа, в яку ми віримо», де авторитетні науковці констатували, що сучасний політичний вектор є іррелевантним щодо класичних європейських цінностей і що «сьогодні Європа перебуває в дуже небезпечному стані, оскільки потрапила в полон хибного розуміння самої себе і власної історії» [1, с. 156]. Поряд із цим у згаданій декларації містяться доволі пейоративні діагностичні висновки, що стосуються сучасних міграційних процесів і політики мультикультуралізму загалом.

Суголосність цієї теми сьогодні підкріплюється процесом «консервативного» або «правого ренесансу» в сучасній політичній динаміці західних демократій, про що свідчить зміцнення позицій правих партійних сил у національних парламентах Європи. Наприклад, в Італії партія «Брати Італії» на чолі з Дж. Мелоні отримала третину місць (118 мандатів) у парламенті; у Нідерландах «Партія свободи» Г. Вілдерса здобула 25% місць (37 мандатів) у нижній палаті парламенту; у Фінляндії «Партія фінів» отримала 23% місць (46 мандатів), а в Німеччині «Альтернатива для Німеччини» займає 11% місць у нижній палаті парламенту (83 мандати) [2]. У політичному спектрі правого крила, представленому вищезазначеними партіями, посилилися вимоги до рестриктивнішої імміграційної політики. Таке представництво забезпечує можливість впливати на порядок денний у парламенті, просувати законодавчі ініціативи щодо обмеження в'їзду нелегальних мігрантів, посилення контролю на кордонах та реформування системи надання притулку. Усе це дає підстави стверджувати, що більше не можна ані ігнорувати риторику правих політичних сил, ані залишатися індіферентними до тих ідеологічних та теоретичних позицій, які пропагують праві інтелектуали Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням заданої проблеми займалися зарубіжні та вітчизняні науковці, зокрема: Д. Мюррей [21], який надав вичерпний аналітичний погляд на проблему міграції та захисту європейської самості, А. Баумейстер [1], який намагався осмислити ключові конституанти європейської цивілізаційної ідентичності; Р. Скрутон [13], який аналізував проблеми захисту європейських цінностей та боротьби з не-

контрольованою міграцією з консервативних позицій; Х. Бехруз [15], який з позицій правової аксіології проводив компаративний аналіз ісламських і європейських правових традицій.

Метою статті є розкриття особливостей сучасної консервативної реакції на міграційні процеси сучасної Європи. Ця мета конкретизується в наступних завданнях: експлікувати вимір європейської ідентичності та зіставити його з релігійною ідентичністю мігрантів, декодувати особливості європейської та ісламської правосвідомості, проаналізувати концептуальну критику консерватизмом політики мультикультуралізму тощо. У цій статті ми намагаємося експлікувати та надати політичним ідеям консервативного кола мислителів Західного світу певної предметної систематизованості в оптиці визначеної проблеми, оскільки праві політичні сили Європи, які традиційно виступають за захист національного суверенітету, культурної спадщини та стабільності, мають власне бачення щодо викликів, що виникають унаслідок міграції. І для розуміння сутності цієї позиції необхідно не лише проаналізувати практичні заходи, що їх реалізують консервативні уряди й партії, а й звернутися до інтелектуальних підвалин цієї політики, які засновуються на глибокій ідеологічній традиції європейського консерватизму.

Виклад основного матеріалу. Європейська ідентичність – це досить динамічна, складна та багатовимірна аксіологічна й семіотична структура, яка формувалася протягом багатьох століть на основі спільних історичних, релігійних і культурних цінностей, понять та норм. Так, наприклад, Б. Шапіро переконаний, що сучасну європейську цивілізацію конституювали два основоположні начала – раціонально-гуманістична ідейна система Афін (тобто філософія стародавнього світу, переважно Греції та Риму), а також релігійно-християнська концептуальна структура Єрусалима (християнське віровчення, яке формує особливу форму моральної доктринальності). Він пише, у межах класичної консервативної парадигми розгляду соціальної онтології, що європейська громада є «спільнотою однодумців, які прагнуть зрозуміти цінність кожного як образ Божий, спільнотою тих, хто вірив у здатність змінити самих себе і світ навколо» [3, с. 179]. Тому християнське минуле, спадщина античної Греції та Риму – усе це створює необхідний інтеграційний фундамент для народів європейського континенту, де вони мають можливість знайти відповіді на запитання щодо основ своєї ідентичності, спільної мети та суспільно-політичного цілепокладання. До цього слід додати імперативний елемент історичної основи європейської цивілізації, який онтологічно збагатив її та адаптував до нових умов існування, – епоху модерну, яка, поширюючи ідеї Просвітництва та романтизму, змогла трансформувати тогочасний політичний ландшафт Європи. Так, праві та консервативні мислителі сходяться

на думці, що історія Європи мала три імперативні світоглядні стовпи: античність, християнство та епоху модерну – саме вони цементували ту специфічну європейську єдність, яку ми можемо назвати сучасною європейською цивілізацією. Якщо конкретизувати, то варто позитивно наголосити, що наріжними елементами цієї симфонічної цілісності виступають: монотеїзм, повага до раціональності, артикуляція теологічних, етичних та громадянських чеснот, розвиток правової культури, ідея автономії особи та повага до неї, ідея політичної (світської) влади. Як вважає А. Баумейстер, саме завдяки цьому ми можемо стверджувати, що «форма існування Європи – це єдність у різноманітті, “справжня Європа” утворилася і століттями існувала як відкритий і спільний проєкт» [1, с. 162].

З одного боку, на наш погляд, *найбільш кристалізованою основою для формування цивілізаційної ідентичності Європи виступає фундамент християнства*, який екстраполює відлуння своїх ідей у різних формах суспільно-політичного життя. Цей фундамент не лише допомагає сформувати власні квантори ідентичності та вписати людину в певну соціально-релігійну групу, а й впливає на формування її ідеалів, суспільно-поведінкових моделей, правосвідомості та політичних уподобань. Тут варто згадати відомого філософа-традиціоналіста XIX ст. Д. Кортеса та його теологічну тезу про те, що «історія Європи – це історія цивілізації; історія цивілізації – це історія християнства; історія християнства – це історія католицької церкви» [4, с. 93]. Цей наратив ґрунтовно обстоювали й репрезентували представники наступних поколінь правого ідеологічного табору: К. Шмітт, В. Зомбарт, К. Довсон. Наприклад, для своєї класифікації цивілізацій відомий американський політолог і соціолог С. Гантінгтон виокремлював культурні, релігійні та історичні маркери розподілу. При цьому релігію він визначав як магістральний критерій маніфестації цивілізаційної ідентичності [6]. Для наочності варто зазначити, що у 2018 р. близько 72,8% населення європейських країн назвали себе християнами [7], що логічно веде до висновку: ці люди тією чи іншою мірою приймають догмати та ідеали католицизму, православ'я чи протестантизму. Загалом, коли ми почнемо детально вивчати культуру, соціальні та політичні ідеали європейського суспільства, то дійдемо висновку: якщо навіть не стверджувати, що християнство невіддільно вмонтоване в свідомість сучасного європейця, то щонайменше визнаємо наявність тісного зв'язку між релігійною вірою та соціальними здобутками. Віра формує загальну матрицю сприйняття навколишнього світу та себе в ньому, а також конструє моральні формули поведінки та реакцій на дії інших; вона допомагає вибудовувати такі соціальні відносини, які не суперечать догмам самої віри. Значний обсяг літератури, написаної талановитими мислителями, свідчить про непохитний

взаємозв'язок духовної есентуальності християнства та активної духовно-політичної експансивності Заходу. Латинське християнство сформувало й пропагувало нове уявлення про владу, унормувавши те, що ми зараз називаємо категорією світської влади. Багато католицьких мислителів описували необхідність розмежування двох влад на основі «концепції симфонії двох мечів», вказуючи на таке: «...де суверен є в один і той самий час королем і папою, де авторитет водночас є релігійним і цивільним, людським і божественним, де командує генерал, уповноважений Богом і людьми, цей уповноважений, хай би як він називався – королем, диктатором, консулом, президентом, – він конфіскує здебільшого свободи, він є тираном Гоббса, тобто людиною абсолютно вільною, що вмостилася на шиї абсолютно рабського народу...» [4, с. 96]. Така позиція легітимувала існування не лише світської влади, а й світської системи правовідносин, виступаючи апологетом автономії особи.

Грунтуючись на вищенаведеному, апологети консервативної політичної ідеології та прихильники правих партійних організацій розглядають християнський фундамент не просто як історичний спадок, а як маніфестацію живої та органічної традиції. Крім того, вони наголошують, що європейські країни мають не лише право, а й обов'язок захищати свою ідентичність від змін, оскільки саме ці елементи утворюють основу колективної свідомості, яка, з точки зору правих політичних ідеологій, перебуває під загрозою розмивання через впливи масової міграції.

З іншого боку, іммігрантські групи, які активно прибувають до європейських країн, часто належать до іншої релігійної орієнтації – зокрема, до ісламу, що має власні прояви модальності в суспільних, моральних та політичних нормах. Наприклад, використовуючи теорію самокатегоризації, яка здатна пояснити відмінності у груповій ідентичності, можна констатувати, що колективні ідентичності формуються на основі базової людської потреби в соціальній ідентичності та приналежності до певної групи. Тому, опинившись у межах іншої цивілізаційної парадигми, іммігранти стикаються з чужою для них культурою і, усвідомлюючи інакшість власної релігійної, а відповідно й соціальної системи переконань, починають закриватися в гомогенних ідентифікаційних групах, які ретранслюють власні системи цінностей. Це своєю чергою призводить до ерозії соціальної згуртованості, зростання міжетнічної напруженості та формування замкнених етнокультурних спільнот. Згідно з дослідженням Інституту економіки та миру (IEP), у країнах Західної Європи спостерігається тенденція до сегрегації мігрантських громад, що призводить до утворення «паралельних суспільств» [8]. Американський філософ Ф. Фукуяма також переконаний, що психологічний стрес, який виникає у прибулих людей, викинутих у море чужої та незрозумілої культури,

викликає зворотну реакцію. Її характерною ознакою є не пошук шляхів адаптивної моделі поведінки для інтеграції в нову культуру, а навпаки – колективне самозамикання та формування культурних анклавів іммігрантів усередині європейських суспільств. Він пише: «...сьогодні для деяких мусульман відповіддю на цю плутанину стала виражена приналежність не до будь-якої держави, а до більшої релігійної групи – умми, або громади віруючих... Ви є частиною гордої і стародавньої громади, зовнішній світ не поважає вас як мусульман, а ми пропонуємо спосіб єднання з вашими справжніми братами і сестрами – ви станете членом великої спільноти віруючих...» [9, с. 98]. Отже, виникає конфлікт ідентичностей автохтонного населення та новоприбулих іммігрантів. Цей ідентико-ціннісний конфлікт може набувати радикальних форм, у зв'язку з чим у свідомості окремих індивідів чи груп формується соціальна дихотомія «свій / чужий», що загострює міжнаціональні відносини та породжує негативні прецеденти. Відомий німецький політичний філософ К. Шмітт висунув фундаментальну ідею розрізнення між «другом» і «ворогом» як основи політичного існування держави та політичного загалом [10]. Ця концепція використовується сучасними консерваторами для обґрунтування того, що політична спільнота має зберігати здатність до самовизначення і відповідно усвідомлювати факт існування «Іншого» – зокрема, шляхом контролю кордонів та обмеження доступу «чужих».

Виходячи з вищесказаного, слід констатувати, що особливу роль у контексті сучасних міграційних процесів відіграють дві релігії – християнство як основа європейської культурної традиції та іслам як домінантна релігія серед значної частини новоприбулих мігрантів. Християнство в його католицькій та протестантській формах стало джерелом моральних та етичних норм, що пронизують законодавчі системи, соціальні інститути та ідеї прав людини в європейському контексті. З цього приводу К. Довсон зазначає: «Фактично ні в чому іншому динамізм Західної культури не заманіфестував себе настільки вражаюче, як у непрямому й позасвідомому впливові на відверто світські соціальні й інтелектуальні рухи» [11, с. 438]. Водночас маємо наголосити, що не намагаємося постулювати абсолютний примат християнських догматів над усіма нормами життя сучасного західного суспільства. Ми поділяємо думку Б. Шапіро, що європейська цивілізація – це синтетична цілісність, яка формується як із християнських диспозицій (Єрусалим), так і з раціональних та інтелігібельних принципів (Афіни). Реформація та Просвітництво, як класичні прояви модерності, внесли свої корективи у процеси легітимації та функціонування владних інституцій, унаслідок чого почав проявлятися їхній світський характер, що привело до зміни політичної свідомості людей. Раніше ми згадували про три стовпи сучасної європейської цивілізації: ан-

тичність, християнство та епоху модерну. Саме в останню епоху постають національні держави, які стають «прикметною рисою європейської цивілізації» [12]. Саме національні держави продовжили цивілізаційний континуїтет Європи та підняли на щит ідеали народного і державного суверенітетів. Вони впорядкували відносини, у межах яких світський закон, що спирається на моральні та релігійні чесноти, став домінувати в окремих локальних спільнотах. Так, «якщо між світським законом і релігійним послухом виникала очевидна розбіжність, наше суспільство визнавало, що світський закон має зверхність» [13, с. 47]. Цей світський поворот сприяв формуванню нової парадигми легітимності, де релігія зберігає свою культурну значущість, але поступається пріоритетом у сфері публічної політики та правового регулювання. Ми переконані, що сучасне європейське суспільство живе в умовах «постсекулярності», де релігійна віра не зникає, але мусить брати участь у раціональному публічному дискурсі, приймаючи правила світської аргументації. Тому поряд із глибоко вкоріненою внутрішньою формою європейської ідентичності у вигляді християнських етичних засад існує зовнішній нормативний вияв людської поведінки, який закріплюється світськими законами у *відповідній формі правосвідомості*. Згідно з нею все політико-правове життя є змінним, оскільки базується на вираженні та конкретизації національного суверенітету, який дозволяє адаптувати закон до зовнішніх умов існування народу. Тому, продовжуючи виклад матеріалу, для предметної наочності ми хочемо актуалізувати концептуальне ядро класичного світського європейського поняття *громадянської політичної лояльності* та, на підставі його теоретичної операціоналізації, дослідити опозицію між європейською та мусульманською формами правосвідомості, що ускладнює процес індивідуальної інкорпорації мігрантів зі Сходу до соціальної та політичної європейської спільності.

Сучасне розуміння громадянства як форми вільної лояльності особи до певного типу політико-територіальної цілісності та його функціональне навантаження консеквентно пов'язані з виникненням *національних держав*, які формують особливі та стійкі політико-правові зв'язки між державою та особою, що проявляються у взаємних правах і обов'язках. Відповідно, ключовими категоріями цього зв'язку виступають держава та національна приналежність як умови формування вільної лояльності. На думку Р. Скрутона, для пересічних людей, які проживають у вільному сусідському об'єднанні, термін «нація» «означає просто історичну ідентичність і незмінну відданість, яка об'єднує їх у політичному тілі» [13, с. 46]. Національна держава є продуктом добросусідства, який формується градуально шляхом невизначеної кількості угод між людьми, що говорять однією мовою й обмежені територіальною ен-

демічністю. Це й призводить до необхідності впорядкування власного життя через утворення норм спільного проживання; це є наслідок компромісів і домовленостей щодо надання простору один одному й укладення договору про захист цієї території як спільної. Можемо побачити, ключовим тут є *вільне прийняття угоди людиною чи групою осіб про умови спільного проживання в конкретній локальності*. На цій основі формується загальна політична ідентифікація людей, які стають громадянами єдиного суверенного політико-територіального утворення. Вони розглядають його не лише з позитивістських чи утилітарних позицій, а і з духовної перспективи – як поняття спільної домівки, де один одного сприймають у якості ближніх, з якими ділять труднощі та перемоги. Для більшості консерваторів тут вирізняються кілька ключових чинників, що конструктивно впливають на формування такої ідентифікації: *територія, історія, традиції*. Саме вони дозволяють політичній ідентифікації формуватися іманентно – через опредмечення категорії спільної територіальної лояльності на підставі загальних правових норм. Це дає змогу людям за допомогою адаптивних механізмів підтримувати порядок і стабільність у власній державі. Таким чином, європейські держави «вирастають знизу завдяки звичаям вільного об'єднання сусідів і приводять до лояльності, яка прив'язує до певного місця та його історії, а не до релігії, династії...» [13, с. 51]. Саме це дає змогу підтримувати верховенство права та консенсусні форми політики. Отже, сучасні європейські національні держави формують концептуальне поле, у якому іманентно вибудовується зміст вільної лояльності в соціально-політичній ідентифікації громадян – на основі категоріального обумовлення спільної території проживання та визнання загальної юрисдикції.

Такий погляд на політичну лояльність та інститут громадянства формує особливий тип громадянської культури, що відтворює самоусвідомлення належності людини відповідно до узгодження прив'язаності до певного місця, способу життя, законів і інститутів, у яких вона виросла. Усе це виявляється в органічному духовному з'єднанні (сплетінні) людини та спільноти, у якій вона проходить процес індивідуального становлення та до якої вона територіально прив'язана. Це особливий тип культури, за прийняття якої людина автоматично стає членом тієї чи іншої спільноти, а її індивідуальний досвід буття перетворюється на колективний. Звісно ж, цей процес не відзначається одномоментністю та одноразовістю, а повинен бути пережитий людиною не тільки на психологічному, а й на духовному рівні. Тому ми не можемо, наприклад, погодитися з Р. Скрутоном, який вважає, що до західних держав емігрувати дуже легко, оскільки «від іммігрантів не вимагають нічого, крім як прийняти громадянську культуру та взяти на себе передбачені в ній

обов'язки» [13, с. 104]. Людина, яка хоче стати частиною нової спільноти повинна фактично *замінити одну громадянську культуру на іншу*, а це є активним та вольовим духовним робленням. Зовнішнє визнання певного політичного або соціального ідеалу іншої спільноти, у яку ти прагнеш вступити, є абсолютно недостатнім, якщо це визнання не співвідноситься з внутрішньою інтенцією людини до інтеграції в нове соціальне та громадянське середовище. Тут великою проблемою виступає те, що велика кількість іммігрантів приїжджають до західних країн у пошуку матеріальних чи економічних переваг, але не розуміють або не бажають прийняти необхідну умову для злиття, про яку ми зазначали вище.

Це дає можливість дійти висновку про те, що біженці або іммігранти *повинні* приймати ті правові норми, моральні правила, громадянські процедури та поведінкові моделі, на територію дії яких вони прибувають, тобто проходити державну асиміляцію. Ці норми, правила та процедури створені людьми окремої локальної культури, які на підставі цієї ж культури і формують належний для них правовий порядок та політичні інститути, першочергово, щоб упорядкувати свою модель суспільної організації буття та захистити власний виправданий спосіб життя. Так, подорожуючи до іншої країни, при перетині кордону ми, як громадяни іншої країни, зобов'язуємося не порушувати правопорядок і основи громадянського спокою на території тієї країни, де перебуваємо. А змінюючи територію з метою зміни постійного місця проживання, люди повинні визнавати і зміну власної культурної та соціальної приналежності, що призводить до формування імперативного завдання включення до нових форм правосвідомості. Тому праві інтелектуали та політики негативно оцінюють стратегію переконфігурації загальної культури локальної спільноти задля покращення умов включення новоприбулих, бо ці умови можуть порушувати вже сталі громадські порядки й норми та призводити до суспільної дестабілізації й розмиття сталої європейської ідентичності. Більше того, така політика здатна призвести до радикалізації суспільної свідомості.

Аналізуючи основи іммігрантської політичної та правової свідомості, зазначимо, що ісламський світ, який є ключовим джерелом новоприбулих осіб до Європи, ґрунтується на іншій моделі правовідносин та має інші форми закріплення і зовнішнього вияву правових норм, ніж християнський європейський. Так, Х. Бехруз наголошує, що «ісламу як релігії взагалі, а ісламському праву як його праворегулятивній складовій, притаманна своя система цінностей. Саме на їх відстоювання, захист і забезпечення нормативного регулювання спрямовані норми ісламського права» [15]. Так, в ієрархічній системі цінностей ісламу релігія та віра займають не лише ключове, а й категоріаль-

но-головне місце, оскільки вони детермінують відносини людини до інших структурних елементів ціннісної системи: життя, розуму, власності, політики і права. Для віруючого мусульманина система цінностей ісламу є непохитною системою координат, яка опредмечує все його життя. На підставі цього дослідники-конституціоналісти виділяють окрему правову сім'ю – мусульманську, головний зміст якої становить шаріат, що визначається сукупністю положень священних книг Корану і Суні. Так, у мусульманських країнах «норми шаріату, за яким визнається божественне походження, сприймаються як загальнообов'язкові й розглядаються як вищі за закони, прийняті парламентом» [16, с. 52]. Тут ми маємо інше – релігійне – джерело правосвідомості та правовідносин, що формується екзогенно та визначається незмінною нормативністю, що призводить до *трансцендентної догматизації політико-правових норм*, які не можуть трансформуватися за умов часу і простору. На підставі цього деякі дослідники детермінують іслам крізь призму політизованої релігії. Таким чином, визнаючи, що єдиний легітимний закон походить від Бога, інші види світської юрисдикції, які не підпорядковуються цій нормі, розглядаються як щось недоречне або взагалі вороже. На користь цього свідчить екстериторіальний та суб'єктний характер політико-релігійної доктрини, який пояснюється тим, що мусульманин може переїхати до іншої держави, проте він буде продовжувати слідувати нормам шаріату; новонавернений мусульманин може діяти за законами шаріату, навіть не покидаючи меж свого міста, де більшість населення не є мусульманами. Це може призвести до існування на території держави якогось паралельного виміру правовідносин, якісно рівного існуючому законодавству, яке при цьому спирається на божественні закони, а не на людську правотворчість, що вже ставить його вище, особливо в очах віруючих, та підриває в такий спосіб основи державного правопорядку. Адже в цьому контексті в статусі держави відбувається трансформація, у ході якої вона не відповідає принципу верховенства права. Подібна залежність від суб'єкта, а не від території, підкреслює релігійний характер права шаріату та відрізняє його від класичної європейської світської юридичної системи, де закони опредмечені політико-територіальною специфікою їхньої дії. Таким чином, як бачимо, іслам обіцяє своїм прибічникам не територіально обумовлене громадянство і з цих позицій розглядає Захід як творця чужої форми політико-правового порядку.

Поряд із цим слід наголосити на абсолютній спорідненості релігійного та політико-правового начала в ісламі, де «поняття Аллаха та держави в особі правителя є неподільними» [15]. Через це гріх та злочин, які рівноцінно порушують релігійні норми, у свідомості мусульманина є неподільними

елементами загальноповедінкових норм, які комплементують одне одного; а будь-яка правова норма бере свій початок у релігійних основах, через що ісламську правову систему називають *теоцентричною*. Як бачимо, ісламська правосвідомість покоїться на кардинально відмінних позиціях стосовно світської європейської правосвідомості: у центрі першої стоїть Творець, а в центрі другої – людина. Європейська ідентичність постає не як суто релігійна, а як цивілізаційна матриця, де християнство виступає культурним та політико-соціальним джерелом, а не імперативним моральним кодексом. Водночас іслам, будучи світоглядно інтегрованим у всі аспекти життя віруючих, часто вступає в напружені стосунки з європейським секуляризмом, що й викликає правоконсервативні побоювання щодо культурної сумісності.

Слід підкреслити, що при вирішенні проблеми міграції консерватори та праві політичні сили досить скептично ставляться до стратегічного напрямку мультикультуралізму, який бачиться їм досить недієздатним, бо «неконтрольована імміграція, неадекватна інтеграція та хибна догма мультикультуралізму в останні кілька десятиліть виявилися токсичною комбінацією для Європи», – констатує міністр внутрішніх справ Великобританії С. Браверман [17]. Зазвичай мислителі правого ідеологічного спектра наголошують на тому, що мультикультуралізм розмиває національну ідентичність, послаблює суспільну єдність та підриває традиційні цінності. Сучасний український науковець Р. Коршук визначає модель мультикультуралізму як ту, що «ґрунтується на концепції нації-поліса та спрямована на формування єдиної політичної, однак багатоманітної культурної, расової та етнічної спільноти в межах однієї держави» [18, с. 81]. Сам зміст мультикультуралізму конструюється на основі особливої форми *інтегративної ліберальної ідеології*, через яку поліетнічні та полікультурні національні суспільства мають реалізовувати стратегії соціального розуміння та стабільності на принципах рівноправного співіснування різних форм культурного життя. За цією ідеєю, повинно відбуватися органічне поєднання загальнонаціональної ідентичності та етнічних ідентичностей різноманітних груп, що населяють країну. Однак слід вказати, що така політика не може бути універсальною панацеєю у вирішенні проблеми міжетнічних комунікацій та механізмів адаптації мігрантів.

Ми вважаємо, що, будучи інтелектуальним витвором лібералізму, політика мультикультуралізму приречена на вічні невдачі, бо в прагненні поєднати всі культури та соціальні лояльності вона, базуючись на загальній парадигмі ліберального глобалізму, намагається першочергово стерти всі внутрішні кордони західної цивілізації та її самобутні форми громадянської лояльності перед обличчям іншої алогенної культури. Суспільство, конституантою якого є принципи ліберальної демократії, не підтримує «ані культурні, ані об-

щинні уподобання. Максимальна програма лібералізму полягає у викоріненні будь-яких відмінностей, оскільки вони утворюють перешкоду на шляху до великого ринку і соціального миру» [19]. Тому ідеологія лібералізму та її програмні настанови не здатні дати оптимальну відповідь самим викликам феномену міграції, бо втрачає суб'єктність для предметного захисту межових цінностей західної цивілізації. На наш погляд, істинний компроміс полягатиме у формуванні паритетних стосунків між двома рівними суб'єктами цивілізаційних інтервенцій, коли цінностям європейських суспільств не завадатимуть шкоди заради підтримання консенсусного вирішення міграційної проблематики. В іншому разі це може розглядатися як капітуляція і відмова від власної ідентичності, що проявляється у відступі від власного цивілізаційного простору при наступі глобальних міграційних криз. У кінцевому підсумку, К. Шмітт переконує, що конфлікт цінностей є неминучою константою міжцивільної взаємодії, тільки-но ми визнаємо власні індивідуальні та групові цінності та входимо до аксіологічного простору: «...той, хто встановлює цінності, тим самим відмежовується від нецінностей. Безмежна толерантність і нейтралітет, скільки завгодно замінних вихідних точок і точок зору одразу різко змінюються на протилежність, на ворожнечу, щойно ситуація з проведенням і здійсненням прав стає конкретно серйозною» [20]. Тому, якщо європейська цивілізація хоче продовжувати існувати, на думку більшості прибічників консерватизму, вона повинна не тільки визнавати, а й захищати свої власні цінності в інтеракціях з іншими аксіологічними системами.

Слід також зазначити, що деякі теоретики мультикультуралізму наголошують на необхідності впровадження концепції мультиправового плюралізму, який характеризується інтенцією до інкорпорації деяких норм шаріату в світську правову систему європейських держав, що гіпотетично може загрожувати формуванням *еклектичної форми правосвідомості*. Будучи певною мірою способом врегулювання конфліктів між поліконфесійним населенням і центральною владою на певному етапі державного будівництва, така модель не сприяє конструктивному об'єднанню населення країни в єдину спільність і створенню єдиного правового простору з метою розвитку економічних відносин, мобільності населення та його соціальної активності. Навпаки, вона неминуче гальмує національне будівництво, призводить до створення етноконфесійних анклавів, відмови їх від інтеграції, наростання міжетнічних і релігійних конфліктів, посилення місцевих лідерів, слабкості держави перед зовнішніми викликами. До того ж правова система ісламу, заснована на релігійному джерельному фундаменті, відзначається ригідністю та тотальністю своїх правових догм. Звідси залишається невирішеним питання

об'єднання таких некомплементних в європейському та мусульманському праві відносин щодо визнання ЛГБТ, прав жінок, кровної помсти тощо, як «існування певних специфічних культурних уявлень і настанов, виразно притаманних деяким мігрантам. Зокрема, це певні погляди на жінок, особливо жінок-немусульманок, на інші релігії, расові та сексуальні меншини, які можна охарактеризувати як “тірші за середньовічні”» [21, с. 35]. Це також може евентуально утворювати диспозиції для формування правових колізій у законодавстві європейських країн.

Так, безпредметна й індиферентна позиція ліберальної школи до власної цивілізаційної ідентичності не може еманувати програму з підтримання рівноваги в міжцивілізаційних процесах, бо вона субстанціонально байдужа до захисту власних форм екзистенції, бо «будучи водночас ворогом мороку і світла, ліберальна школа вибрала для себе якісь сутінки між ясними і темними зонами, між вічними сутінками і божественними зорями» [5, с. 178]. У той же час, будучи заснована на широкому підґрунті – релігії, ісламська цивілізація у вигляді іммігрантів має стійкіші й експансивніші форми прояву та захисту свого цивілізаційного буття. Так, мусульманство, що активно поширюється внаслідок міграції, часто сприймається як виклик через наявність окремих культурних і правових норм, які можуть бути несумісні з традицією Західної Європи. У низці досліджень вказується, що значна частина мусульманських громад демонструє тенденцію до збереження культурної автономії, що ускладнює процеси інтеграції та призводить до «руйнування традиційної культури місцевого населення представниками іммігрантів» [18, с. 82].

Виходячи з цього, правоконсервативні інтелектуали Європи вкрай негативно ставляться до інклюзивного підходу до вирішення проблеми імміграції, що логічно впливає з самої політики мультикультуралізму. Магістральною проблемою тут бачиться процес відчуження європейської цивілізації від свого цивілізаційно-культурного ландшафту, що екзистенційно загрожує існуванню самої європейської ідентичності. «Ідея рівності, пишуть автори Паризької декларації 2017 р., вимагає, щоб ми остерігалися навіть згадувати, що віримо у вищість нашої культури. Парадоксальним чином, але європейська мультикультурна справа, що заперечує християнські корені Європи, спекулює, власне, християнською ідеєю загальної любові – аж у такій перебільшеній і нетривкій формі. Вона вимагає від європейців шляхетного самозречення. Вона змушує нас підтримувати колонізацію наших земель і занепад нашої культури, і цей колективний акт самопожертви на користь якоїсь нової народжуваної глобальної спільноти миру і процвітання має бути величною славою Європи двадцять першого століття» [12]. На цих же самих позиціях перебуває і британський консервативний мислитель Р. Скрутон,

який досить критично ставився до сучасної ідеї європейської інклюзивності, яка призводить, на його думку, до маргіналізації та девальвації європейських цінностей заради побудови толерантного та відкритого суспільства, заснованого на егалітарних принципах неолібералізму. Він переконаний, що це може призвести до згасання пасіонарності європейського континенту як цивілізаційної спільності та породити неминучі наслідки, а масова міграція може зруйнувати форми громадянської культури та соціальної гармонії, якщо нова культура не буде асимілюватися в культурному просторі, що домінує. Ця етнополітична стратегія націлена не на те, щоб побудувати вільну та рівноправну комунікацію між двома культурами та ідентичностями, а для того, щоб замінити європейський цивілізаційний простір іншою громадою та іншими порядками при нівеляції культурних демаркацій. Цьому сприяє і сама політика заперечення, цементована сучасною неоліберальною ідеологією, яка впливає на вилучення неполіткоректних книг із навчальних програм, регламентацію мовленнєвих регуляцій та консультацій щодо недискримінації, прищеплення ідеологічного конформізму шляхом запровадження спеціальних університетських курсів тощо. Саме тому Р. Скрутон висуває імперативний принцип «сплати членського внеску» за отримання благ перебування в країні, що дорівнює прийняттю вже сформованих соціальних правил гри. Він пише, що все те, що побудовано та утворено в Європі, усі ті досягнення європейської цивілізації у вигляді освіти, науки, філософії та особливого типу культури – «вони належать нам, так само як нам належить правовий порядок і політичні інститути: вони формують частину того, що нас створило, і повідомляють про те, що бути такими, якими ми є, – правильно». А якщо хтось їх не розділяє, – продовжує він в іншому місці, – то «ви будете схильні сказати, що це не ваша культура і їй *тут* не місце» [13, с. 116–117]. Як бачимо, тут формується діаметрально протилежна система вирішення міграційної проблематики, де головний акцент робиться на бажанні та належності іммігрантів приймати ті культурно-соціальні умови та адаптуватися до них, якщо вони хочуть стати повноцінними членами нових для них суспільств. Поряд із цим пропагується верховенство інтересів національних громад, що призводить до необхідності утвердження моделі міграції, яка враховувала б потреби національного ринку праці, культури та безпекових гарантій для автохтонного населення країн. А така політика передбачає, зокрема, вимоги до знання мови, дотримання місцевих законів і принципів суспільного життя. Ця стратегія не є виключно кабінетним філософуванням, вона також активно використовується в кампаніях різних політичних лідерів. Так, наприклад, у промові М. Ле Пен на з'їзді «Національного об'єднання» у 2022 р. лідер партії заявила: «...французи мають вирішувати, хто населяє

Францію. Французи мають вирішувати, хто може стати французом. Ця імміграція – це поселенська імміграція, коли люди живуть з нами, як вдома, вона необоротна, це бажана політика без будь-якої фінансової, соціальної або людської оцінки» [22].

Праві інтелектуали досить часто звертають увагу на необґрунтовану негативну реакцію з боку ліволіберальної спільноти на актуалізацію проблеми міграції: тих, хто порушує цю тему, одразу звинувачують у расизмі, націоналізмі та ксенофобії, що призводить до замовчування проблеми та відкладання її в «далеку скриньку». Це базується на «соціально-культурному мазохізмі» європейських лівих інтелектуалів, за висловом Д. Мюррея, коли «узагальнення щодо історичних недоліків та злочинів європейців на самих європейців вважається нормальним і прийнятним» [21, с. 180] навіть серед самих європейців. Усе це переростає в безкінечне спокутування провини за те, що робили давні попередники, до чого сучасний середньостатистичний європеєць не має жодного стосунку. У кінцевому підсумку цей процес переростає у формування особливого й постійного почуття провини, яке активно артикулюється в ліберальному медійному просторі та примушує дивитися на європейську цивілізацію та історію виключно з точки зору інвазивного та агресивного колоніалізму, відкидаючи всі славетні досягнення минулого. З цим інтелектуальні та політичні лідери правого руху сучасної Європи абсолютно не згодні.

Висновки. Підбиваючи підсумки, слід наголосити на тому, що консервативний погляд на міграцію в Європі являє собою складний сплав філософської традиції, культурної тривоги і політичного прагматизму. У центрі цього погляду – прагнення зберегти соціальну і культурну спадкоємність, захистити націю від внутрішніх і зовнішніх потрясінь і утвердити право на суверенне самовизначення. Крізь призму інтелектуалів, таких як Р. Скрутон, А. де Бенуа, К. Шмітт і Д. Мюррей, можна зрозуміти не просто політичні гасла, а й глибинну філософію, що лежить в основі європейського консерватизму. Ця філософія продовжує впливати на політику країн ЄС, особливо в періоди криз і наростання культурних конфліктів, формуючи стійку альтернативу ліберальній парадигмі політики мультикультуралізму.

Отже, «правий погляд» на європейську ідентичність у контексті міграційних процесів спирається на захист культурної спадщини, безпеки та соціальної стабільності. У політичному плані це виражається у вимогах до жорсткішої міграційної політики, зміцнення національних інститутів та підвищення ролі традиційних європейських цінностей у формуванні майбутнього континенту, бо Європа не може відмовитися від своїх конструктивних позитивних якостей, сформованих історично: «Освітня система та рівень на-

селення сприяє створенню наукової еліти в усіх фундаментальних галузях знання. Її археологічна, історична, літературна, музична, технологічна та наукова спадщина – одна з найбагатших на планеті. Ідеї та уявлення Європи як «матері філософії» складають безперервну тритисячолітню інтелектуальну традицію», – констатує А. де Бенуа [23]. Більшість «правих» інтелектуалів та політичних діячів цього напрямку виступають за захист цієї спадщини перед загрозою міграційних викликів. Вони вбачають у масовій міграції загрозу соціальній згуртованості, економічній стабільності та культурному балансу, а також висловлюють побоювання, що новоприбулі мігранти не завжди готові інтегруватися в європейське суспільство, що може призвести до утворення паралельних громад, підвищення рівня злочинності та зростання соціального напруження. У цьому контексті праві політичні сили виступають за модель міграції, яка враховує потреби національного ринку праці, культуру та безпекові аспекти. Як бачимо, ідеологічний табір прихильників сучасного європейського консерватизму розглядають імміграцію без асиміляції як нову форму колонізації. Вони наголошують, що в такій якості вона повинна бути відкинута, бо правильним є очікувати, що ті, хто мігрують на європейські землі, будуть інкорпороватися в нові суспільства і приймати нові форми культурної, політичної та правової лояльності. Ці очікування має підтримати раціональна, консервативно орієнтована міграційна політика, а прикладом оптимальної форми адаптації новоприбулих мігрантів на основі внутрішнього духовного бажання може виступати пасаж, який наводить британський мислитель Д. Мюррей у своїй книзі «Самознищення Європи: імміграція, ідентичність, іслам»: «Гірші Алі була в усьому зразковою іммігранткою. Прибувши в країну, вона попросила й отримала притулок. Працюючи на чорнових роботах, вивчила нідерландську і незабаром змогла вступити до університету. Навчалася в університеті Ляйдену, водночас працюючи з іншими мігрантами як перекладачка. Рівно за десять років після прибуття до Нідерландів отримала ступінь магістра політології, почала працювати як дослідниця і навіть стала депутаткою парламенту Нідерландів від Ліберальної партії. Це була просто блискавична історія успіху іммігрантки» [21, с. 149].

Слід нюансувати, що нашим головним завданнями було дослідити та поглибити науковий діалог щодо аналізу консервативної реакції на міграційні процеси в контексті захисту європейської ідентичності. Проте ми визнаємо, що існує можливість для подальшого поглиблення знань у цьому контексті, зокрема цікавим і необхідним буде відшукування та детермінація причин сучасних міграційних явищ та дослідження інституційних відповідей консервативних урядів європейських країн у вирішенні проблеми державної аси-

міляції новоприбулих алогенів. Усе це може бути розроблено в наступних наукових напрацюваннях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баумейстер А. Паломництво до місць народження думки: Ле-Бек, Багдад, Толедо, Париж і Тодтнаубег. Історико-філософські студії і рефлексії. Київ : Колесо життя, 2024. 200 с.
2. Politico. European election results. 2024. URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/european-parliament-election/> (дата звернення: 12.04.2025).
3. Шапіро Б. Смысл истории. Як розум і мораль зумовили велич Заходу / пер. з англ. Геннадій Шпак. Київ : Наш формат, 2022. 208 с.
4. Cortés J. D. Readings in Political Theory. Florida : Sapientia Press, 2007. 168 p.
5. Cortés J. D. Essays on Catholicism, Liberalism and Socialism, Considered in their Fundamental Principles. Brussels : New Direction, 2022. 369 p.
6. Huntington S. The clash of civilizations and the remaking of world order. New York : SIMON S SCHUSTER, 1996. 367 p.
7. Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften. Eurobarometer 90.04.2018. URL: https://search.gesis.org/research_data/ZA7556 (дата звернення: 11.04.2025).
8. Institute for Economics & Peace. Positive Peace Report 2020: analysing the factors that sustain peace. 2020. URL: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2021/04/PPR-2020web.pdf?utm_ (дата звернення: 17.04.2025).
9. Фукуяма Ф. Идентичность: стремление к признанию и политика неприятия. Киев : Альпіна Паблішер, 2020. 256 с.
10. Малкіна Г. М., Пастухов А. В. Поняття політичного його конституювання через бінарний дуалізм «друга / ворога». *Політологічний вісник*. 2022. 88. С. 120–137. doi: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2022.88.120-137>.
11. Довсон К. Релігійні джерела Західної цивілізації. *Консерватизм: антологія / упорядники О. Проценко, В. Лісовий*. Київ : ВД «Простір» ; Смолоскип, 2008. С. 433–440.
12. A Europe We Can Believe In. 2017. URL: <https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/> (дата звернення: 18.04.2025).
13. Скрутон Р. Як бути консерватором / пер. з англ. Катерина Діса. Київ : Наш формат, 2024. 232 с.
14. Нісбет Р. Догми консерватизму. *Консерватизм: антологія. / упорядники О. Проценко, В. Лісовий*. Київ : ВД «Простір» ; Смолоскип, 2008. С. 142–177.
15. Берхуз Х. Исламские и западные правовые традиции: ценностный подход. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2006. Т. 15. С. 150–160.
16. Шляхтун П. Конституційне право України : підручник. Київ : Освіта України, 2008. 592 с.

17. Braverman S. Statement to the House of Commons on the Safety of Rwanda (Asylum and Immigration) Bill. 2024. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/suellabravermanhocrwandabill17jan2024.htm> (дата звернення: 15.04.2025).
18. Коршук Р. Етнополітологія. Київ : Альтера, 2011. 200 с.
19. Benoist A. de. Face a la mondsalisation. URL: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/alaindebnoist/pdf/face_a_la_mondialisation.pdf (дата звернення: 19.04.2025).
20. Schmitt C. The Tyranny of Values and Other Texts. Candor, NY : Telos Press Publishing, 2018. 230 p.
21. Мюррей Д. Самознищення Європи: імміграція, ідентичність, іслам. /пер. з англ. Тарас Тимо. Київ : Наш Формат, 2024. 368 с.
22. Кандидатка у президенти Франції заявила, що країна вийде з НАТО у разі її перемоги на виборах. 2022. URL: https://babel.ua/news/76265-kandidatka-u-prezidenti-franciji-zayavila-shcho-krajina-viye-z-nato-u-razi-jiji-peremogi-na-viborah?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 20.04.2025).
23. Benoist A. de. Europe et mondialisation. URL: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/alaindebnoist/pdf/europe_et_mondialisation.pdf (дата звернення: 15.04.2025).

REFERENCES

1. Baumeister, A. (2024). Palomnytstvo do mists narodzhennia dumky: Le-Bek, Bahdad, Toledo, Paryzh i Todtnaubeg. Istoryko-filosofski studii i refleksii. Kyiv: Koleso zhyttia [in Ukrainian].
2. Politico (2024). European election results. URL: <https://www.politico.eu/europe-poll-of-polls/european-parliament-election/>.
3. Shapiro, B. (2022). Smysl istorii. Yak rozum i moral zumovyly velych Zakhodu /per. z anhl. Henadii Shpak. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
4. Cortés, J. D. (2007). Readings in Political Theory. FL: Sapientia Press.
5. Cortés, J. D. (2022). Essays on Catholicism, Liberalism and Socialism, Considered in their Fundamental Principles. Brussels: New Direction.
6. Huntington, S. (1996). The clash of civilizations and the remaking of world order. New York: SIMON S SCHUSTER.
7. Leibniz-Institut für Sozialwissenschaften. Eurobarometer 90.4. (2018) URL: https://search.gesis.org/research_data/ZA7556.
8. Institute for Economics & Peace. Positive Peace Report 2020: analysing the factors that sustain peace. 2020. URL: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2021/04/PPR-2020web.pdf?utm_.
9. Fukuyama, F. (2020). Ydentychnost: stremlenye k pryznanyiu y polytyka nepryiatyia. Kyev: Alpina Pablisher [in Russian].
10. Malkina H. M., Pastukhov A. V. (2022). PONiATTIa POLITYChNOHO TA YOHO KONSTYTUIuVANNIa ChEREZ BINARNYI DUALIZM «DRUHA\VOROHA». *Politolohichnyi visnyk, Vol. 88: 120–137*. doi: <https://doi.org/10.17721/2415-881x.2022.88.120-137> [in Ukrainian].

11. Dawson, K. (2008). Relihiini dzherela Zakhidnoi tsyvilizatsii. *Konservatyzm: antolohiia*. /Uporiadnyk O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: VD «Prostir», Smoloskyp, 433–440 [in Ukrainian].
12. A Europe We Can Believe In. (2017) URL: <https://thetrueeurope.eu/a-europe-we-can-believe-in/>.
13. Scruton, R. (2024). Yak buty konservatorom /per. z anhl. Kateryna Dysa. Kyiv: Nash format [in Ukrainian].
14. Nisbet, R. (2008). Dohmy konservatyizmu. *Konservatyzm: antolohiia* / Uporiadnyk O. Protsenko, V. Lisovyi. Kyiv: VD «Prostir», Smoloskyp. P. 142–177 [in Ukrainian].
15. Berkhouz, H. (2015). Yslamskye y zapadnyie pravovyye tradytsyy: tsennostnyii podkhod. *Naukovi pratsi Natsionalnoho universytetu «Odeska yurydychna akademiia» – Scientific works of the National University «Odesa Law Academy», Vol. 15, 150–160* [in Russian].
16. Shlyakhtun, P. (2008). Konstytutsiine pravo Ukrainy: pidruchnyk. Kyiv: Osvita Ukrainy [in Ukrainian].
17. Braverman, S. (2024). Statement to the House of Commons on the Safety of Rwanda (Asylum and Immigration) Bill. URL: <https://www.americanrhetoric.com/speeches/suellabravermanhocrwandabill17jan2024.htm>
18. Korshuk, R. (2011). Etnopolitolohiia. Kyiv: Altera [in Ukrainian].
19. Benoist, A. de. Face a la mondsalisation. URL: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/alaindebnoist/pdf/face_a_la_mondialisation.pdf
20. Schmitt, C. (2018). The Tyranny of Values and Other Texts. Candor, NY: Telos Press Publishing.
21. Murray, D. (2024). Samoznyshchennia Yevropy: immihratsiia, identychnist, islam. / per. z anhl. Taras Tymo. Kyiv: Nash Format [in Ukrainian].
22. Kandydatka u prezypydenty Frantsii zaiavyla, shcho kraina vyide z NATO u razi yii peremohy na vyborakh. (2022). URL: https://babel.ua/news/76265-kandydatka-u-prezypdynty-frantsyi-zayavyla-shcho-kraina-vyide-z-nato-u-razi-yii-peremogi-na-vyborah?utm_source=chatgpt.com [in Ukrainian].
23. Benoist, A. de. Europe et mondialisation. URL: https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/alaindebnoist/pdf/europe_et_mondialisation.pdf

Anton Pastukhov, PhD student, Faculty of Philosophy, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.

CONSERVATIVE RESPONSE TO MIGRATION CHALLENGES AND PRESERVATION OF EUROPEAN IDENTITY IN THE TWENTIETH CENTURY

The article explicates the key theoretical positions of the conservative reaction to the migration processes of recent decades, and provides a generalized view of the foundation

of European identity in the context of the ideology of conservatism. The author emphasizes the actualization of right-wing and conservative discourse both in the electoral processes of European states and in the intellectual environment of contemporary European thinkers. The author postulates the civilizational and social non-relatedness of two local identities: Muslim immigrants and Christian Europeans. The conservative criticism of the modern policy of multiculturalism is analyzed, its key problems are identified in the context of preserving European identity, which is concretized in the phenomena of inclusiveness, the policy of atonement and the existential threat of erosion of European values.

Keywords: conservatism, migration, right-wing ideologies, conservative tradition, European identity, right turn, religion, society, politics.

